

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Головай Надія Миколаївна

УДК 657.412.7

**ОБЛІК ТА АНАЛІЗ В УПРАВЛІННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ
КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі бухгалтерського обліку Київського національного торговельно-економічного університету Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Нападовська Любов Василівна,
Київський національний
торговельно-економічний університет
завідуюча кафедри
бухгалтерського обліку

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
академік НАН України
Чумаченко Микола Григорович,
радник Президії НАН України

кандидат економічних наук

Шульга Світлана Володимирівна,
Державна академія статистики, обліку та аудиту
Держкомстату України, доцент кафедри аудиту

Захист відбудеться «23» жовтня 2009 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.055.01 у Київському національному торговельно-економічному університеті за адресою: 02156, м. Київ, вул. Кіото, 21, конференц-зал, корпус Д, аудиторія 221.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного торговельно-економічного університету за адресою: 02156, м. Київ, вул. Кіото, 19.

Автореферат розісланий «__» вересня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах постіндустріального розвитку економічних відносин, ефективне управління лише фінансовими та матеріальними ресурсами вже не забезпечує отримання виключних конкурентних переваг. Ключовим ресурсом в сучасний період є інтелектуальний капітал, тобто накопичені підприємством знання, спроможні продукувати нову вартість.

Вкладення у розвиток інтелектуального капіталу та його подальше використання забезпечують суттєві конкурентні переваги підприємству, які позитивно впливають на оцінку його діяльності інвесторами та іншими суб'єктами ринку. У зв'язку з цим, частка інвестицій в інтелектуальний капітал західних підприємств сягає 60% і більше. Водночас, в 2007 р. у структурі капітальних вкладень вітчизняних підприємств на нематеріальні активи припадало лише 2,9%, що значно знижує конкурентоспроможність суб'єктів на світовому ринку. Це обумовлено також відсутністю належного обліково-аналітичного забезпечення ефективного управління формуванням та використанням інтелектуального капіталу.

Зважаючи на потреби управління, традиційна роль обліку та аналізу потребує зміни їх парадигми з врахуванням зростання ролі інтелектуального капіталу, як важливого критерію ефективності господарювання вітчизняних підприємств.

Проблеми обліку та аналізу інтелектуального капіталу досліджуються в основному зарубіжними вченими, а саме Е. Брукінгом, Р.С. Капланом, Д.П. Нортонем, Л. Едвінссоном, М. Мелоуном, М.Р. Мет'юсом, М.Х.Б. Перерою, Р. Дж. Екклзом, Р.Х. Герцем, Э. М. Киганом, М.Х. Филипсом Дейвидом, А.Е. Кастіним, А.Н. Козиревим, Б. Леонтьєвим, Л.А. Плотніковою. Про необхідність відображення в обліку та фінансовій звітності вітчизняних підприємств інформації, пов'язаної з інтелектуальним капіталом, вказують в своїх працях І.А. Бігдан, О.Б. Бутнік-Сіверський, С.Ф. Голов, С.Ф. Легенчук, Є.В. Мних, О.Ф. Морозов, Л.В. Нападовська, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, Г.В. Уманців, М.Г. Чумаченко, В.Г. Швець, С.В. Шульга та інші.

Визнаючи значний внесок цих учених, до цього часу залишаються недостатньо дослідженими питання, пов'язані з визначенням сутності інтелектуального капіталу і його класифікації, повноти процесу документування формування та використання інтелектуального капіталу, методики відображення в обліку вкладень у його окремі структурні елементи, що не визнаються у складі активів підприємств відповідно до чинного законодавства. Потребують також подальшого розвитку організаційно-методичні аспекти аналізу об'єкта й розробка на цій основі комплексної системи показників. Вирішення цих питань удосконалить обліково-аналітичне забезпечення в управлінні інтелектуальним капіталом, підвищить достовірність облікової інформації та обґрунтованість управлінських рішень, що наблизить балансову вартість стратегічно орієнтованих підприємств до ринкової.

Актуальність проблеми зумовила вибір теми дисертаційного дослідження, постановку його мети та основних завдань.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету за темою «Інформаційне забезпечення управління інтелектуальною власністю підприємства» (номер державної реєстрації 0107U008027). Автором досліджено проблеми обліку та розроблено на цій основі пропозиції щодо удосконалення обліково-аналітичного забезпечення інтелектуальної власності як однієї з складових інтелектуального капіталу.

Мета і завдання дослідження. *Мета дисертації* полягає у дослідженні теоретико-методологічних засад обліку та аналізу інтелектуального капіталу та розробленні практичних рекомендацій щодо їх удосконалення відповідно до сучасних потреб управління та тенденцій розвитку бухгалтерського обліку в умовах глобалізації економіки.

Досягнення мети обумовило вирішення таких завдань:

- обґрунтувати необхідність визнання інтелектуального капіталу як самостійного об'єкту обліку та аналізу в умовах постіндустріальних відносин;
- уточнити сутність та доповнити класифікаційні ознаки інтелектуального капіталу з метою більш повного відображення його складових в обліку;
- провести критичний аналіз стану обліково-аналітичного забезпечення управління інтелектуальним капіталом на сучасних підприємствах на основі систематизації досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених;
- удосконалити документальне оформлення стану та руху інтелектуального капіталу на вітчизняних підприємствах;
- розробити пропозиції щодо удосконалення обліку окремих складових інтелектуального капіталу;
- розробити рекомендації з організації та методики аналізу інтелектуального капіталу;
- розробити та запропонувати до впровадження інтегровану систему показників для аналізу ефективного управління інтелектуальним капіталом.

Об'єктом дослідження є стан та рух інтелектуального капіталу на торговельних підприємствах.

Предметом дисертаційного дослідження виступають теоретичні, методичні та практичні питання обліку і аналізу інтелектуального капіталу у системі управління діяльністю підприємства.

Методи дослідження. Основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод пізнання економічних явищ та процесів у безперервному їх взаємозв'язку. Визначальними у вирішенні поставлених завдань були такі загальнонаукові та спеціальні методи: для визначення економічної сутності інтелектуального капіталу, його структури,

встановлення взаємозв'язку об'єкта з окремими економічними категоріями використано методи аналізу, синтезу, систематизації, причинно-наслідкового і абстрактно-логічного зв'язку, теоретичного узагальнення; вивчення статистичного матеріалу та інформації досліджуваних підприємств базувалось на використанні методів спостереження, групування, порівняння; для наочного представлення результатів проведених досліджень використано графічний метод; під час розроблення пропозицій щодо удосконалення обліково-інформаційного забезпечення управління інтелектуальним капіталом та розкриття методики його аналізу використані методи системного підходу, інформаційного моделювання, гіпотетичний та аксіоматичний методи, статистичні методи дослідження; для узагальнення результатів дисертаційного дослідження використано метод синтезу.

Теоретико-методологічні аспекти дослідження ґрунтуються на працях вітчизняних та зарубіжних учених з питань обліку і аналізу. У процесі дослідження використовувалися нормативно-правові документи, статистичні дані Державного комітету статистики України та матеріали, отримані внаслідок вивчення стану обліково-аналітичного забезпечення досліджуваних підприємств та анкетування їх персоналу.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні проблем, пов'язаних з удосконаленням обліку та аналізу інтелектуального капіталу підприємства.

Одержані результати, які становлять наукову новизну, визначаються такими основними положеннями:

уперше:

- запропоновано нові підходи щодо обліку витрат на інтелектуальний капітал, які відповідають сучасним концепціям менеджменту;
- розроблена та запропонована до використання інтегрована система показників для аналізу інтелектуального капіталу на основі використання комплексного підходу, що покращить якість аналітичної роботи на підприємствах і забезпечить значно вищий рівень їх розвитку;

удосконалено:

- методичні підходи до обліку витрат на персонал, що забезпечує відображення достовірної інформації про інтелектуальний капітал в фінансовій звітності підприємств;
- методичні положення з обліку витрат на дослідження та розробки, що забезпечить дотримання принципу нарахування та відповідності доходів і витрат та сприятиме зменшенню невизначеності в обліку шляхом скорочення частки неідентифікованих активів;

набули подальшого розвитку:

- документальне забезпечення обліку інтелектуального капіталу з метою посилення контролю за його формуванням, наявністю та використанням;

- визначення поняття інтелектуальний капітал та розкриття його сутності на основі виділення основних структурних елементів об'єкта;
- класифікація інтелектуального капіталу з метою удосконалення організації та методики обліку витрат на формування інтелектуального капіталу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні рекомендацій з удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління формуванням і збереженням інтелектуального капіталу та його використанням в процесі господарської діяльності підприємства.

Основні результати, висновки і пропозиції використано для удосконалення діючої практики обліку та аналізу інтелектуального капіталу на торговельних підприємствах. Зокрема, рекомендації з використання розроблених форм первинних документів для удосконалення документального оформлення процесу формування та використання інтелектуального капіталу апробовано і прийнято до впровадження ВФ ДП «Гарантія-Маркет» (довідка № 269 від 20.01.2009 р.); пропозиції щодо вдосконалення облікового забезпечення в управлінні витратами на розвиток персоналу, проведення власних досліджень і розробок з метою підвищення інформаційної та контрольної функцій обліку використовуються ТОВ «Епіцентр К» (довідка № 587 від 10.03.2009 р.) та ТОВ «СІЛЬПО-65» (довідка № 015/242 від 16.02.2009 р.); інтегровану систему показників аналізу інтелектуального капіталу та розроблену на її основі стратегічну карту для прийняття управлінських рішень щодо його розвитку впроваджено в практичну діяльність ТОВ НВП «Аргон», а саме в мережі супермаркетів «Корона» та гіпермаркеті «Грош» (довідка № 80 від 31.03.2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження. Всі розробки і пропозиції теоретичного, методичного та практичного характеру, що містяться в роботі і полягають в удосконаленні обліку та аналізу інтелектуального капіталу виконані безпосередньо автором. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи. Зокрема, автором розроблено основні підходи до удосконалення облікового забезпечення формування людського капіталу підприємства [14], надано пропозиції щодо порядку оцінки інтелектуального капіталу [15] та відображення інформації про об'єкт в обліку [16].

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження, викладені в дисертації, пройшли апробацію шляхом обговорення та отримали позитивну оцінку науковців на науково-практичних конференціях: «Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах міжнародної інтеграції» (м. Київ, Київський національний торговельно-економічний університет, 20-22 квітня 2005 р.); «Управління організаційно-технічними та фінансово-економічними

змiнами на промислових підприємствах» (м. Київ, Національний університет харчових технологій, 23-24 березня 2006 р.); «Развитие учета и аудита как основы информационно-аналитической системы предприятия» (м. Харків, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 17-18 грудня 2005 р.); «Обліково-аналітичні системи: глобальний і національний аспекти» (м. Полтава, РВЦ ПУСКУ, 16-17 травня 2006 р.); «Облік, контроль та аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, ЧДТУ, 11-13 квітня 2007р.), «Облік, контроль та аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, ЧДТУ, 16-18 квітня 2008 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 16 наукових праць загальним обсягом 4,45 друк. арк., з них 7 статей у фахових виданнях обсягом 2,7 друк. арк., 9 – в інших виданнях обсягом 1,75 друк. арк.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який нараховує 361 найменування на 29 сторінках, та 18 додатків на 49 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 204 сторінки друкованого тексту, містить 7 рисунків та 17 таблиць на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету, основні завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних наукових результатів.

У **розділі 1 «Теоретико-методологічні основи обліку та аналізу в управлінні інтелектуальним капіталом»** досліджено економічну сутність інтелектуального капіталу, його структуру та класифікацію. Обґрунтовано необхідність удосконалення обліково-аналітичного забезпечення в управлінні інтелектуальним капіталом у сучасних умовах розвитку економічних відносин.

Критичний аналіз праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених показав, що в економічній літературі ще не вироблено єдиного підходу до визначення поняття інтелектуальний капітал, а існуючі формулювання не розкривають його сутності достатньо повно.

Уточнено сутність інтелектуального капіталу на основі розмежування понять нематеріальні активи та інтелектуальний капітал. Розкрито основні структурні елементи інтелектуального капіталу і нематеріальних активів та виявлено відмінності та спільні ознаки між ними. Зокрема, основною спільною рисою зазначених категорій є наявність у кожній з них об'єктів інтелектуальної власності. До складу нематеріальних активів, відповідно до чинного законодавства, включені й інші невідчутні активи, які не належать до результатів інтелектуальної

діяльності, а отже, не можуть бути віднесені до інтелектуального капіталу (право на використання природних ресурсів, право на використання майна). У свою чергу, до складу інтелектуального капіталу можуть бути включені такі елементи, які не визнаються відповідно до чинного законодавства нематеріальними активами.

У результаті проведених досліджень встановлено, що інтелектуальний капітал сучасних підприємств представлений сукупністю різних за походженням та характером використання знань, що дозволило представити цей об'єкт у сукупності певних елементів. Зокрема, здійснюючи відповідні вкладення в розвиток знань і професійні здібності персоналу, на дослідження та розробки, впровадження нових технологій, підприємство формує людський та структурний капітал, внаслідок взаємодії яких розвивається ринковий капітал. Вищезазначене дозволило виділити основні базові (людський і структурний) та цільові (ринковий) елементи інтелектуального капіталу (рис. 1).

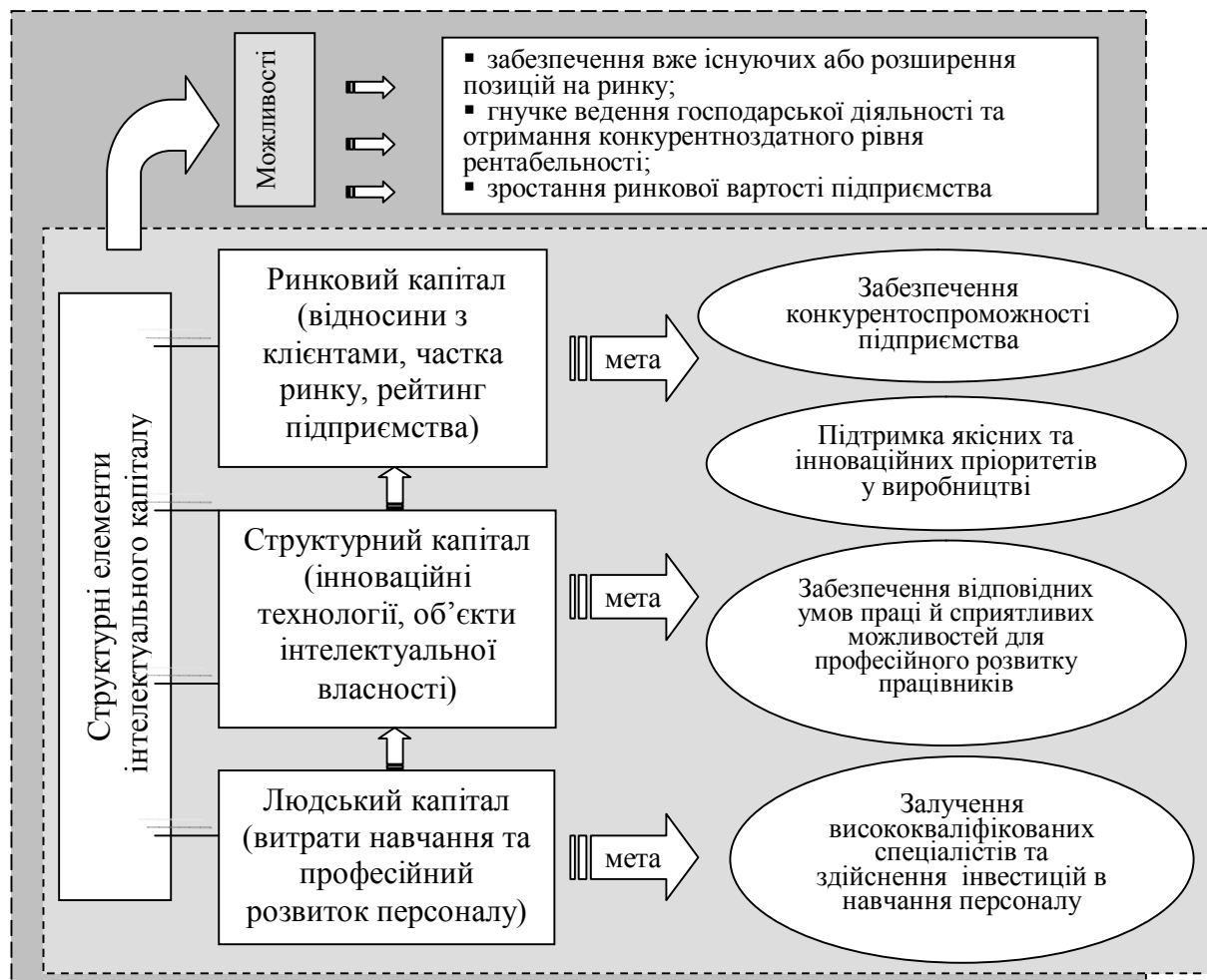

Рис. 1. Структурні елементи інтелектуального капіталу підприємства

Сутність запропонованої в роботі структури інтелектуального капіталу базується на необхідності збалансування окремих складових об'єкта, які тісно взаємодіють між собою. При цьому, важливо урахувати,

що недостатньо обмежуватися інвестуванням лише в окремі його елементи, оскільки саме їх поєднання створює ефект синергії, що сприяє зростанню ринкової вартості підприємства.

Встановлено, що відсутність необхідних знань та досвіду персоналу унеможлиблює повноцінне використання наявних на підприємстві технологій, призводить до неналежного ставлення та заниження значущості інноваційних розробок в діяльності підприємства. Виявлена взаємозалежність окремих складових об'єкта обумовила потребу в уточненні поняття інтелектуального капіталу, який запропоновано розглядати як *сукупність інноваційних технологій у взаємодії зі знаннями персоналу, які втілені в результатах інтелектуальної діяльності і використовуються підприємством з метою отримання економічних вигод у майбутніх періодах.*

Доповнено систему класифікаційних ознак інтелектуального капіталу. На основі цього вдалось виділити внутрішньогенерований та залучений його види, що сприятиме подальшому удосконаленню обліково-аналітичного забезпечення управління інтелектуальним капіталом підприємств.

Аналіз статистичних даних дозволив виявити невідповідність між зростаючим значенням інтелектуального капіталу та досить пасивною участю вітчизняних торговельних підприємств у розробці та впровадженні інновацій, проведенні наукових досліджень та розробок, забезпеченні професійного розвитку персоналу. Так, на торговельну галузь припадає 3,0% від кількості осіб, що навчалися у 2007р., 1,5% від кількості осіб, що підвищили кваліфікацію у 2007р., 0,3% від використання всіх об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій у 2007р.

У процесі дослідження виявлено, що основна проблема відображення окремих складових інтелектуального капіталу в обліку у складі нематеріальних активів, полягає в діючих умовах визнання, а саме порядку ідентифікації, оцінці та можливості отримання майбутніх економічних вигод.

Недосконалість діючої практики відображення в обліку інтелектуального капіталу суттєво знижує корисність облікової інформації для аналізу об'єкта дослідження, що унеможлиблює оцінку управлінських рішень щодо його формування та ефективного використання. В роботі виділено основні шляхи удосконалення обліку та аналізу інтелектуального капіталу на торговельних підприємствах.

У розділі 2 «Облікове забезпечення управління інтелектуальним капіталом» на основі критичного аналізу діючого стану облікового забезпечення управління інтелектуальним капіталом та систематизації проведених досліджень розроблено пропозиції щодо удосконалення обліку окремих структурних елементів об'єкта.

Виявлено, що удосконалення документування процесу формування та використання інтелектуального капіталу, як правило, розглядаються

лише в частині об'єктів інтелектуальної власності. Водночас невіршеними залишаються питання відображення в первинних документах інших його складових. З метою забезпечення максимально повного відображення стану та руху людського та структурного капіталів в облікових документах, розроблено додаткові форми первинних документів та надано пропозиції щодо їх заповнення.

Дослідження практики вітчизняних підприємств дозволило з'ясувати, що інвестиції в окремі складові інтелектуального капіталу відповідно до чинного законодавства відображаються як поточні витрати. Проте, ці витрати впродовж тривалого періоду (від кількох місяців до кількох років) забезпечують підвищення якості продукції, продуктивності праці, лояльності покупців і, як наслідок, збільшення обсягів продажу, що приводить до зростання доходів підприємств. Як результат, порушується принцип відповідності величини витрат доходам, отриманим внаслідок здійснення цих витрат у тривалому періоді.

Доведено, що діюча практика відображення витрат, понесених підприємством у зв'язку з проведенням досліджень і розробок та чинне законодавство з цих питань призводять до перекручення показників фінансової звітності й порушення принципу доходів та витрат. Це дозволило дійти висновку, що витрати, які забезпечують підприємству в довгостроковій перспективі отримання приросту активів і збільшення його ринкової вартості, повинні бути відображені не як поточні витрати звітного періоду, а як капітальні інвестиції (за умови відповідності критеріям визнання їх активом) або як витрати майбутніх періодів.

Незважаючи на те, що для сучасних торговельних підприємств важливого значення набувають знання та професійні якості персоналу, більшість з них, як правило, не зацікавлена вкладати кошти в навчання та підвищення професійних здібностей своїх працівників, мотивуючи це тим, що працівник може будь-коли звільнитися, а кошти обернуться невинуватими втратами для підприємства.

З цією метою обґрунтовано необхідність забезпечення певних умов, які дозволять перетворити людський капітал в нематеріальний актив, а саме створити бази даних з метою систематизації та збереження цінних для підприємства знань та укласти відповідні контракти з працівниками. За таких обставин підприємство отримує контроль над інвестиціями в розвиток людського капіталу і може визнавати їх як актив, оскільки забезпечуються вимоги його визнання, а саме: 1) вартість інвестицій в людський капітал може бути достовірно визначена; 2) передбачається в майбутньому отримання певних економічних вигод, 3) інвестиції контролюються підприємством (за наявності відповідних трудових угод або контрактів про відпрацювання працівниками визначеного терміну).

В дисертації розроблені моделі обліку витрат на дослідження і розробки та витрат на персонал, в яких враховані вищезазначені пропозиції автора (табл. 1, табл. 2).

Таблиця 1

Фрагмент моделі відображення в фінансовому обліку витрат на персонал

Витрати на персонал		Відображення на рахунках бухгалтерського обліку			
		Відображення у складі поточних витрат	Відображення у складі довгострокової дебіторської заборгованості	Відображення у складі витрат майбутніх періодів	Капіталізація та відображення у складі нематеріальних активів
1.				
2. Витрати на підвищення якісного рівня персоналу (формування людського капіталу підприємства)	<i>2. Витрати на підвищення якісного рівня персоналу</i>				
	<i>2.1. Залучення необхідних фахівців (формування залученого людського капіталу)</i>				
	у формі надання їм житла, виплати попереднього гонорару та інше	-	183 «Інша дебіторська заборгованість»	-	-
	<i>2.2. Витрати на навчання та підвищення кваліфікації (формування внутрішньогенерованого людського капіталу)</i>				
	<i>2.2.1. Витрати на навчання персоналу в закладах освіти</i>				
	- оплата за навчання працівника	-	-	39 «Витрати майбутніх періодів»	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»
	- заробітна плата працівників, що навчаються з відповідними нарахуваннями до фондів соціального страхування	92 «Адміністративні витрати» (або інший рахунок 9-го класу)	-	-	-
	- інші витрати, пов'язані з організацією навчального процесу (оформлення відряджень, оплата проїзду та ін.)	-	-	39 «Витрати майбутніх періодів»	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»
	<i>2.2.2. Витрати на навчання безпосередньо на підприємстві (витрати, пов'язані з організацією навчального процесу)</i>				
	- витрати, пов'язані з організацією навчального процесу (використання навчального матеріалу, технічних засобів, меблів)	-	-	39 «Витрати майбутніх періодів»	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»
- заробітна плата викладачів з відповідними нарахуваннями до фондів соціального страхування	92 «Адміністративні витрати» (або інший рахунок 9-го класу)	-	-	-	
- інші витрати, пов'язані з організацією навчального процесу власними силами підприємства	-	-	39 «Витрати майбутніх періодів»	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»	

Модель відображення в фінансовому обліку витрат на дослідження та розробки

Вид робіт	Типові приклади робіт	Вихідні продукти	Умови капіталізації досліджень та розробок					Відображення на рахунках бухгалтерського обліку			
			Відповідно до МСБО 38 «Нематеріальні активи»					Дт			
			Технічна можливість завершення створення нематеріального активу	Можливість продемонструвати здатність використовувати або продати нематеріальний актив	Можливість продемонструвати намір завершити створення нематеріального активу з метою його використання або продажу	Наявність технічних, фінансових та інших ресурсів для завершення створення нематеріального активу, його використання або продажу	Можливість отримання майбутніх економічних вигод	Можливість достовірної оцінки	Чинне законодавство	Пропозиції	Кт
Дослідження	діяльність, спрямована на отримання нових знань, пошук альтернатив технологіям з метою підвищення якості обслуговування споживачів	Нові знання у формі звітів, висновків, рекомендацій	Не виконується або виконується частково	Не виконується або виконується частково	Не виконується або виконується частково	Не виконується або виконується частково	Не виконується або виконується частково	Не виконується або виконується частково	941 «Витрати на дослідження та розробки»	39 «Витрати майбутніх періодів»	Рахунки ресурсів
Розробки	створення якісно нової системи торговельних послуг на основі впровадження інформаційних баз даних; розробка форм продажу, у яких використані нові технології; випробовування та впровадження в господарську діяльність обраних варіантів нових чи вдосконалених торговельних послуг та форм продажу	Технології, бази даних, автоматизовані програми, інші продукти інтелектуальної діяльності	Виконується	Виконується	Виконується	Виконується	Виконується	Виконується	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»	Рахунки ресурсів
			Якщо хоча б одна з наведених вимог не виконується						941 «Витрати на дослідження та розробки»	39 «Витрати майбутніх періодів»	Рахунки ресурсів

За результатами дослідження запропоновано внести зміни в П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», а саме витрати на розвиток інтелектуального капіталу в окремих випадках повинні підлягати капіталізації за умови забезпечення критеріїв визнання їх активом або повинні відображатися у складі витрат майбутніх періодів. У зв'язку з цим, статті що згідно з П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» списуються на поточні витрати (витрати на підготовку та перепідготовку кадрів, витрати на дослідження) слід доповнити відповідними умовами визнання у складі: а) активів підприємства; б) витрат майбутніх періодів; в) поточних витрат.

У розділі 3 «Аналіз в системі управління інтелектуальним капіталом підприємства» досліджено організаційно-методичні аспекти аналізу інтелектуального капіталу.

Встановлено, що методика аналізу інтелектуального капіталу, як окрема категорія відсутня. Вона лише представлена частково в системі аналізу нематеріальних активів або капіталу підприємства. Це обумовило потребу розробки та визначення специфічних особливостей проведення аналізу об'єкта.

Проведені дослідження показали, що окремі суб'єкти ринку ще й досі характеризують результативність діяльності підприємства за фінансовими показниками, які, як правило, визначають ефективність використання лише матеріальних активів. Це пов'язано з тим, що матеріальні активи мають відповідну балансову вартість, яка відображається в облікових регістрах. Вартість інтелектуального капіталу, яка відображається в обліку як нематеріальний актив недооцінена, що обумовлює необхідність встановлення основних причинно-наслідкових зв'язків його впливу на фінансові результати діяльності підприємства.

Оцінка управлінських рішень, спрямованих на розвиток інтелектуального капіталу, включаючи концентрацію всіх, що є в наявності ресурсів, підготовку конкретних програм дій, визначення довгострокових цілей й розробку технології їх реалізації має базуватись на такій інформаційній системі, що об'єднує та взаємопов'язує всі стратегічні аспекти діяльності підприємства, які формують потужну ресурсну базу і на цій основі в довгостроковій перспективі збільшують його вартість та конкурентоспроможність.

Під час аналізу управлінських рішень щодо формування та використання інтелектуального капіталу обґрунтовано доцільність використання збалансованої системи показників на основі удосконалення запропонованої Д. Нортоном і Р. Капланом концепції. Це надасть можливість виявити, як структурні елементи інтелектуального капіталу (знання та професійні якості персоналу, інноваційні технології) перетворюються в матеріальні результати (наприклад, в привабливості нових клієнтів), що сприяє зростанню доходів від реалізації продукції, а в кінцевому підсумку – збільшенню прибутків у довгостроковій перспективі,

і, як наслідок, сприяє зростанню ринкової вартості підприємства та підвищенню конкурентоспроможності.

На основі вищезазначеної концепції обґрунтовано послідовність аналізу інтелектуального капіталу торговельних підприємств та розроблені методичні підходи до його проведення шляхом виділення об'єктів, джерел інформації, методичних прийомів, що забезпечить комплексне дослідження стану та руху об'єкта.

Зазначені пропозиції дозволять оцінити ефективність управлінських рішень щодо поточної діяльності підприємства та встановити їх важливість для розвитку бізнесу у довгостроковому періоді. При цьому, інтелектуальний капітал, як базовий елемент збалансованої системи показників, повинен бути представлений системою показників, що найбільш повно характеризують управлінські рішення щодо порядку його формування та ефективності використання.

Доведено, що інтегрована система аналітичних показників, які дозволять оцінювати прийняті стратегічні управлінські рішення щодо розвитку та ефективного використання інтелектуального капіталу, повинна включати фінансову та нефінансову інформацію. Тому аналітичні прийоми повинні містити як якісні, так і кількісні характеристики.

Прийняття управлінських рішень лише на основі фінансової інформації та кількісних показників може призвести до негативних наслідків, оскільки на їх основі неможливо враховувати та аналізувати такі специфічні об'єкти як частка на ринку, якість продукції та лояльність споживачів, кваліфікація та рівень задоволеності персоналу, впровадження новітніх технологій та інформаційних систем.

У роботі запропоновано використовувати диференційований підхід до аналізу інтелектуального капіталу, що пояснюється неоднорідною структурою об'єкта. Зокрема, виділено такі аналітичні блоки: дослідження та розробки, навчання та розвиток персоналу, інформаційні системи та бази даних, задоволеність клієнтів та розвиток комунікацій.

У межах кожного аналітичного блоку сформовано систему кількісних та якісних показників, яка б відображала особливості розвитку інтелектуального капіталу, обґрунтованість інвестицій та їх можливий вплив на фінансові результати (рис 2).

На основі анкетування управлінського персоналу торговельних підприємств та ранжирування запропонованих показників, як інструмент системи збалансованих показників розроблено стратегічну карту в частині розвитку інтелектуального капіталу (табл. 3).

На основі проведеного аналізу та використання результатів аналітичних розрахунків по запропонованих в стратегічній карті показниках, управлінський персонал отримує можливість виявляти, яким чином вкладення в інтелектуальний капітал збільшують активи підприємства і які витрати можуть бути дійсними інвестиціями.

<i>Система показників ефективності управління дослідженнями та розробками</i>
I. Абсолютні (кількісні) показники
Кількість інновацій, запропонованих співробітниками в поточному році
Кількість інновацій, запропонованих у поточному році по галузі
Вартість інноваційних технологій, що розроблені та використовуються підприємством
Загальна вартість технологій, що використовуються підприємством
Кількість пропозицій по раціоналізаторству в поточному році
Кількість впроваджених пропозицій по раціоналізаторству в поточному році
Кількість найменувань в асортименті продукції
Кількість найменувань нових видів продукції в поточному році
Кількість зареєстрованих патентів
Середня тривалість проектів по дослідженням та розробкам
Витрати на підготовку та освоєння нових виробів
II. Відносні (якісні) показники
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт інноваційної місткості
Рентабельність витрат на дослідження та розробки
Коефіцієнт темпів приросту інвестицій на дослідження та розробки
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт еластичності асортименту за витратами на дослідження та розробки
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт інноваційного потенціалу
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт інноваційної незалежності (озброєності)
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт раціоналізаторства
Коефіцієнт оновлення асортименту
<i>Система показників ефективності управління у сфері інформатизації та створення баз даних</i>
I. Абсолютні (кількісні) показники
Витрати на інформаційні технології та створення баз даних
Кількість консультантів із програмного забезпечення
Кількість видів програмного забезпечення
Кількість документів, що оформлюються на підприємстві
Кількість документів в електронному вигляді
Середній час оброблення документа
Час пошуку інформації в базі підприємства
Час пошуку інформації за межами підприємства
II. Відносні (якісні) показники
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт інформатизації документообороту
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт часу обробки документа
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт часу пошуку
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт інформаційної місткості
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт еластичності продажу за витратами на інформаційні технології та бази даних
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт еластичності продуктивності праці за витратами на інформаційні технології та бази даних
Рентабельність витрат на інформаційні

технології та бази даних
<i>Система показників ефективності управління розвитком персоналу</i>
I. Абсолютні (кількісні) показники
Кількість працівників, прийнятих на роботу
Кількість працівників, звільнених за власним бажанням і за порушення дисципліни
Кількість працівників з вищою освітою
Загальний стаж роботи працівників
Середній вік працівників
Час, витрачений на навчання та підвищення кваліфікації персоналу
Витрати на навчання та підвищення кваліфікації персоналу
Кількість заяв про приймання на роботу
Витрати на проведення підготовчих, презентаційних та допоміжних заходів
Кількість навчальних програм, семінарів
ФОП, усього
Додаткові витрати на залучення висококваліфікованого персоналу
Кількість раціоналізаторських пропозицій
Кількість працівників, які підтримують управлінські рішення керівництва
II. Відносні (якісні) показники
Коефіцієнт стажу спеціалістів
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт розвитку персоналу
Продуктивність праці
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт еластичності продажу по витратах на розвиток персоналу
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт еластичності продуктивності праці по витратах на розвиток персоналу
Рентабельність витрат на розвиток персоналу
Кількість раціоналізаторських пропозицій на одного працівника
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт еластичності раціоналізаторських пропозицій по витратах на розвиток персоналу
Витрати на навчання та підвищення кваліфікації на одного працівника
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт довіри працівників
Коефіцієнт плинності кадрів
Частка працівників із вищою освітою
<i>Система показників ефективності управління відносинами з покупцями та розвитком комунікацій</i>
I. Абсолютні (кількісні) показники
Витрати на рекламу, представницькі витрати, зв'язки з постачальниками та клієнтами
Витрати на маркетинг
Кількість укладених договорів з клієнтами
Кількість повторно укладених договорів із клієнтами
Кількість втрачених клієнтів
Обсяг реалізації продукції по галузі
II. Відносні (якісні) показники
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт задоволеності клієнтів
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт комунікаційної місткості
<i>пропонуємо</i> Коефіцієнт еластичності продажу за витратами на комунікації
Частка ринку
Рентабельність витрат на маркетинг

Рис. 2. Інтегрована система показників аналізу інтелектуального капіталу

Фрагмент стратегічної карти (розвиток інтелектуального капіталу торговельних підприємств)

Цілі	Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень		Завдання	Рекомендована програма дій
	показник	економічний зміст		
Людський капітал				
Розвиток знань та навичок в маркетингу та логістиці	Частка працівників, які підтримують управлінські рішення	Рівень задоволеності персоналу політикою управління	Підвищення професійних якостей персоналу з метою удосконалення якості торговельного обслуговування та раціоналізації витрат діяльності	Розробка програми навчання персоналу та здійснення необхідних інвестицій
	Еластичність продажу по витратам на розвиток персоналу	Відсоток зміни продажу на один відсоток зміни витрат на розвиток персоналу		
Дослідження та розробки, впровадження інноваційних технологій, розвиток комунікацій				
Впровадження нових інформаційних технологій	Еластичність продуктивності праці по витратам на інформаційні технології	Відсоток зміни продуктивності праці на один відсоток зміни витрат на інформаційні технології	Удосконалення організації збуту та обслуговування покупців	Забезпечення постійного зв'язку з покупцями через створення веб-сайту, Інтернет-магазину, постійне повідомлення покупців про заплановані заходи тощо
	Еластичність продажу по витратам на інформаційні технології	Відсоток зміни продажу на один відсоток зміни витрат на інформаційні технології	Збереження існуючої клієнтської бази та її максимальне розширення	
Створення клієнтської бази даних	Рівень задоволеності клієнтів	Питома вага постійних покупців	Дослідження уподобань та можливої поведінки клієнтів за тих чи інших умов	Збір необхідної інформації про наявних клієнтів та її систематизація
	Еластичність продажу по витратам на комунікації	Відсоток зміни продажу на один відсоток зміни витрат на комунікації		

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення проблеми, що полягає в розробці методичних та практичних рекомендацій з удосконалення обліку та аналізу інтелектуального капіталу торговельних підприємств. Загальні висновки, що одержані в результаті дослідження, такі:

1. Аналіз сучасних економічних відносин виявив зростаючу роль знань як ключового ресурсу стратегічного розвитку постіндустріальних підприємств. Активне формування та використання необхідних знань в господарській діяльності забезпечує генерування додаткових прибутків та довгострокову конкурентоспроможність, що посилює зацікавленість управлінського персоналу в розвитку інтелектуального капіталу підприємства.

Зазначене обумовило необхідність дослідження та розробки відповідних пропозицій щодо удосконалення обліково-аналітичного забезпечення з метою ефективного управління об'єктом.

2. Забезпечення належної організації і методики обліку та аналізу інтелектуального капіталу вимагає уточнення його економічної сутності.

На основі узагальнення та систематизації різних підходів запропоновано визначення категорії інтелектуального капіталу як сукупності інноваційних технологій у взаємодії зі знаннями персоналу, які втілені в результатах інтелектуальної діяльності і використовуються підприємством з метою отримання економічних вигод у майбутніх періодах.

3. Результатами дослідження встановлено, що сукупність різноманітних знань, які формують інтелектуальний капітал, роблять цю категорію неоднорідною за своєю структурою, що спричинило потребу їх узагальнення та систематизації.

Запропоновано виділяти такі структурні елементи об'єкта як людський, структурний та ринковий капітал.

4. Виявлено, що окремі структурні елементи інтелектуального капіталу можуть створювати інші його види (людський капітал є джерелом створення структурного капіталу, результатів проведених досліджень та розробок). Водночас, за певних обставин (брак часу, відсутність необхідних знань), керівництвом може прийматися рішення про залучення інтелектуального капіталу ззовні.

Враховуючи зазначене, набула подальшого розвитку система класифікаційних ознак інтелектуального капіталу, яку доповнено ознакою «за порядком формування». Відповідно до цієї ознаки, запропоновано виділити внутрішньогенерований та залучений інтелектуальний капітал, що дозволить враховувати організаційно-методичні аспекти обліку та аналізу формування інтелектуального капіталу підприємства.

5. Недосконалість діючої практики відображення в обліку інтелектуального капіталу суттєво знижує корисність облікової інформації для аналізу об'єкта дослідження, що унеможлиблює оцінку управлінських рішень щодо його формування та ефективного використання.

В роботі виділено основні шляхи удосконалення обліку та аналізу інтелектуального капіталу на торговельних підприємствах.

6. Виявлено, що питання удосконалення процесу документування стану та руху інтелектуального капіталу, як правило, досліджуються лише в частині об'єктів інтелектуальної власності. Водночас невирішеними залишаються питання відображення в первинних документах інших структурних елементів об'єкта, що не повною мірою забезпечує контроль за його збереженням та ефективним використанням.

За рахунок розробки додаткових форм первинних документів розширено обліково-інформаційну базу, що має на меті забезпечити максимально повне відображення людського та структурного капіталу в облікових регістрах.

7. Дослідження діючої практики відображення в обліку окремих елементів інтелектуального капіталу дозволило виявити порушення використання принципу відповідності доходів та витрат. Віднесення витрат з формування людського та структурного капіталу на витрати поточного періоду перекручує показники фінансової звітності, призводить до зростання частки неідентифікованих активів та унеможлиблює достовірну оцінку вартості підприємства.

Для цього запропоновано витрати на розвиток персоналу, на здійснення досліджень та розробок, які дають можливість підприємству в довгостроковій перспективі отримувати економічні вигоди, відобразити не як поточні витрати звітного періоду, а як капітальні інвестиції (за умови відповідності критеріям визнання їх активом) або витрати майбутніх періодів.

8. Виявлено, що методика аналізу інтелектуального капіталу досліджена лише в частині аналізу нематеріальних активів, складова яких (а саме об'єкти інтелектуальної власності) становить окремий елемент досліджуваного об'єкта.

Для цього розкрито основні методичні положення з аналізу інтелектуального капіталу підприємства на основі виділення об'єктів, джерел інформації та методичних прийомів, що забезпечують його комплексне проведення.

9. Аналіз інтелектуального капіталу потребує використання аналітичних процедур, пов'язаних з вивченням його стану, порядку формування та ефективності використання.

Використовуючи метод експертних оцінок, шляхом анкетування управлінського персоналу вітчизняних підприємств, визначено перелік найбільш важливих аналітичних показників по кожному структурному елементу інтелектуального капіталу та проведено їх ранжирування. Запропонована система показників забезпечує комплексний аналіз успіхів підприємства в удосконаленні інноваційно-технологічних процесів, забезпеченні професійного зростання персоналу, розробці нової продукції або послуг, привабливості споживачів.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях

1. Головай Н. М. Економічна сутність та класифікація інтелектуальних активів / Н.М. Головай // Економіка: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – Вип. 201 : в 5 т. Т. III. – С. 642-660 (0,56 друк. арк.).

2. Головай Н. М. Людський капітал як стратегічний актив сучасних підприємств / Н.М. Головай // Наук. вісн. Чернівець. торг.-екоп. ін-ту КНТЕУ. – Чернівці : АНТ Лтд, 2005. – Вип. IV : Економічні науки. Ч.1. – С. 28-37 (0,52 друк. арк.).

3. Головай Н. М. Людський капітал: проблеми інформаційного забезпечення обліку на вітчизняних підприємствах / Н.М. Головай //

Економіка: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – Вип. 199 : в 4 т. Т. IV. – С.869-873 (0,29 друк. арк.).

4. Головай Н. Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні інтелектуальним капіталом підприємства / Н.М. Головай // Зб. наук. пр. Він. держ. аграрного ун-ту. – Вінниця, 2006. – Вип. 26. – С.67-71 (0,28 друк. арк.).

5. Головай Н.М. Вкладення в людський капітал і заробітна плата: обліковий аспект / Н.М. Головай // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2007. – Спец. вип. : Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. – Т. 1. Ч. 1.– С.131-137 (0,41 друк. арк.).

6. Головай Н.М. Інтелектуальний капітал: сутність, структура та інформаційне забезпечення / Н.М. Головай // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України. – 2006. – № 2. – С.61-66 (0,33 друк. арк.).

7. Головай Н.М. Сучасні підходи до формування інформації про інтелектуальний капітал у системі фінансового обліку / Н.М. Головай // зб. наук. пр. Черкас. держ. технол. ун-ту / Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2008. – Вип. 21. – С.77-81. – (Серія „Економічні науки”) (0,31 друк. арк.).

В інших виданнях

8. Головай Н. Людський капітал в обліково-аналітичній системі підприємства / Н.М. Головай // Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах міжнародної інтеграції : Міжнар. наук.-практ. конф. (20-22 квіт. 2005 р.). – К. : Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2005. – Ч.1 – С. 96-99 (0,23 друк. арк.).

9. Головай Н.М. Облік витрат на персонал в системі управління розвитком підприємства / Н.М. Головай // Управління організаційно-технічними та фінансово-економічними змінами на промислових підприємствах : Всеукр. наук.-практ. конф. (23-24 березня 2006 р.). – К. : НУХТ, 2006. – С. 11-12 (0,09 друк. арк.).

10. Головай Н.М. Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні НДДКР / Н.М. Головай // Развитие учета и аудита как основы информационно-аналитической системы предприятия : Междунар. научн.-практ. конф. (17-18 декабря 2005 г.). – Харьков : НТУ “ХПИ”, 2005. – С. 131-132 (0,09 друк. арк.).

11. Головай Н.М. Про деякі аспекти відображення в обліку людського капіталу підприємства / Н.М. Головай // Обліково-аналітичні системи: глобальний і національний аспекти : Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 трав. 2006 р.). – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. – Ч.1. – С. 17-19 (0,14 друк. арк.).

12. Головай Н.М. Проблемні питання розробки методики аналізу інтелектуального капіталу / Н.М. Головай // Облік, контроль та аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : IV міжнар. наук.-практ. конф. (11-13 квіт. 2007 р.) – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – С. 137-138 (0,11 друк. арк.).

13. Головай Н.М. Особливості обліку інтелектуального капіталу і його удосконалення / Н.М. Головай // Облік, контроль та аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : V міжнар. наук.-практ. конф. (16-18 квіт. 2008 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2008. – С. 51-53 (0,16 друк. арк.).

14. Нападовська Л.В. Оцінка вартості інтелектуального капіталу. Облікове забезпечення ефективного використання інтелектуального капіталу / Л.В. Нападовська, Н.М. Головай // Теорія бухгалтерського обліку : [монографія ; під заг. ред. Л.В. Нападовської]. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – Розд. 6.4; 6.6; 6.7. – С. 357-377 (45,94 друк. арк., особисто автора – 0,57).

15. Нападовська Л.В. Деякі підходи до оцінки інтелектуального капіталу підприємства / Л.В. Нападовська, Н.М. Головай // Облік інтелектуального капіталу: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. наук. пр. – Х. : ХІБМ, 2008. – С. 143-152 (0,36 друк. арк., особисто автора – 0,18).

16. Нападовська Л.В. Проблеми обліку та ефективного використання інтелектуального капіталу / Л.В. Нападовська, Н.М. Головай // Вісн. НУВГП : зб. наук. пр. –Рівне: НУВГП, 2008. – Вип. 4(44). Ч. 2. – С. 106-111. – (Серія „Економіка”) (0,34 друк. арк., особисто автора – 0,18).

АНОТАЦІЯ

Головай Н.М. Облік та аналіз в управлінні інтелектуальним капіталом підприємства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Київський національний торговельно-економічний університет. – Київ, 2008.

Дисертацію присвячено актуальним проблемам удосконалення обліку та аналізу інтелектуального капіталу торговельних підприємств. Об'єктом дослідження обрано операції з інтелектуальним капіталом на торговельних підприємствах, предметом дисертаційного дослідження є теоретико-методологічні, правові та практичні питання бухгалтерського обліку та аналізу інтелектуального капіталу.

У роботі систематизовано концептуальні положення щодо обліково-аналітичного забезпечення управління інтелектуальним капіталом підприємств в умовах розвитку постіндустріальних економічних відносин.

Уточнено економічну сутність інтелектуального капіталу та доповнено систему класифікаційних ознак об'єкта дослідження. Розроблено та запропоновано до використання додаткові форми первинних документів для забезпечення більш повного відображення операцій із формування та використання інтелектуального капіталу.

Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення обліку окремих структурних елементів інтелектуального капіталу, що забезпечить дотримання принципу відповідності доходів і витрат та уможливить зменшення частки неідентифікованих активів у балансах підприємств.

Запропоновано комплексний підхід до аналізу інтелектуального капіталу, на основі чого розроблено інтегровану систему показників для аналізу ефективності управління його структурними елементами та стратегічну карту, що забезпечить можливість формування довгострокових стратегічних цілей.

Ключові слова: бухгалтерський облік, аналіз, інтелектуальний капітал, неідентифіковані активи, нематеріальні активи, торгівля.

АННОТАЦИЯ

Головай Н.М. Учет и анализ в управлении интеллектуальным капиталом предприятия. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (за видами экономической деятельности). – Киевский национальный торгово-экономический университет. – Киев, 2008.

В диссертации исследованы теоретические, методические и практические вопросы учета и анализа интеллектуального капитала на торговых предприятиях. Объектом исследования выбраны операции формирования и использования интеллектуального капитала на отечественных торговых предприятиях, предметом исследования послужили теоретико-методологические, методические и практические вопросы бухгалтерского учета и анализа интеллектуального капитала в системе управления.

Систематизированы концептуальные вопросы учетно-аналитического обеспечения в управлении интеллектуальным капиталом предприятий торговли и определены основные направления их совершенствования.

Наведены экономические интерпретации содержания категории «интеллектуальный капитал», рассмотрена их классификация и обоснована необходимость ее совершенствования для целей учета и анализа на основе дополнения классификационных признаков.

Предложено рассматривать интеллектуальный капитал как процесс, на этапе формирования которого выделено такие структурные элементы как человеческий и структурный капиталы, которые в процессе функционирования создают рыночный капитал, что выделило базовые (человеческий и структурный капитал) и целевые (рыночный капитал) элементы объекта.

Систему классификационных признаков интеллектуального капитала предложено дополнить признаком «за порядком формирования» и выделить на ее основе внутреннегенерированный и привлеченный интеллектуальный капитал.

Разработаны и предложены к использованию дополнительные формы первичных документов для максимально полной фиксации операций по

формированию и использованию интеллектуального капитала на предприятии и даны рекомендации по их заполнению. На основе этого расширено учетно-информационную базу управления человеческим и структурным капиталами.

Аргументированы основные предложения по усовершенствованию учета отдельных структурных элементов интеллектуального капитала, что обеспечит уменьшение части неидентифицированных активов в балансах предприятий.

Выделены и обоснованы конкретные ситуации, в которых затраты на развитие интеллектуального капитала (проведение исследований и разработок, подготовка и переподготовка кадров) могут подлежать капитализации, если обеспечиваются критерии отображения их в активах предприятия, или должны отображаться в составе затрат будущих периодов. На основе вышеизложенного, предложено внесение изменений в Положение (стандарт) бухгалтерского учета 8 «Нематериальные активы».

В подтверждение предложений по усовершенствованию отображения в учетных регистрах интеллектуального капитала, подготовлены модели учета затрат на проведение исследований и разработок, учета затрат на персонал.

Предложено комплексный подход к проведению анализа интеллектуального капитала, на основе чего сформирована интегрированная система показателей для анализа эффективности управления его структурными элементами.

В диссертационной работе, учитывая структуру интеллектуального капитала, предложены аналитические показатели по таким аспектам, как исследования и разработки, подготовка и развитие персонала, информационные системы и базы данных, удовлетворенность клиентов и развитие коммуникаций.

На основе предложений по усовершенствованию анализа интеллектуального капитала, разработана стратегическая карта развития интеллектуального капитала на торговых предприятиях, что обеспечит возможность формирования долгосрочных стратегических целей и существенно усовершенствует уровень аналитической работы.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, анализ, интеллектуальный капитал, неидентифицированные активы, нематериальные активы, торговля

ANNOTATION

Golovai N.M. Accounting and analysis in management of the intellectual capital of the enterprise. - Manuscript.

Dissertation for a scientific degree of the candidate of economic sciences, specialty 08.00.09 - Accounting, analysis and audit.- Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, 2009.

This thesis is devoted to the actual problems of improvement of the accounting and analysis of the intellectual property of trading enterprises. Operations with the intellectual capital at the trading enterprises were chosen the objects of the research; the subject of the research of this thesis work consists in studying of the theoretical and methodological, legal and practical points of accounting and analysis of the intellectual capital.

In this work were also systemized conceptual provisions concerning the accounting and analytical support in management of intellectual capital of postindustrial enterprises.

Great work during the research implementation was done for the specification of the economic content of the intellectual capital and the system of the classification signs of the object of the research was completed as well.

New additional forms of primary documents for the provision of the maxim fixation of the operations for the formation and use of the capital were developed and suggested for the utilization.

The suggestions concerning the improvement of accounting of some structural elements of the intellectual capital that would ensure the observance of the principle of calculation/compliance and would make the decrease of the part of the unidentified assets in the statements of the enterprises possible were also reasoned in this work.

In this thesis work a complex approach of the analysis of the intellectual capital was suggested on the basis of which the integrated system of the indexes for the analysis of the efficiency of the management of its structural elements, strategic scheme in the part of the development of the intellectual capital was developed which would give a possibility to form the long-term strategic goals and would improve the level of the analytical work at the trading enterprises.

The key words of the work are as follows: accounting, analysis, intellectual capital, unidentified assets, intangible assets, trade.

ГОЛОВАЙ НАДІЯ МИКОЛАЇВНА

**ОБЛІК ТА АНАЛІЗ В УПРАВЛІННІ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ
ПІДПРИЄМСТВА**

Підп. До друку 14.09.09. Формат 60×84/16. Папір. письм.
Ризографія. Ум.друк.арк. 0,9. Ум. фарбо-відб. 1,05
Обл.-вид. арк. 1,00. Тираж 100 пр. Зам. 459

Центр підготовки навчально-методичних видань КНТЕУ
02156, Київ-156, вул. Кіото, 19